

Прохоров М. Г.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

АНГЛІЙСЬКОМОВНІ ЕПОНІМІЧНІ ТЕРМІНИ СФЕРИ АЛЬПІНІЗМУ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено вивченню термінів сфери альпінізму англійської мови. У статті надається визначення поняття епонімічний термін, встановлюються механізми та способи творення англійськомовних епонімічних термінів сфери альпінізму, з'ясовуються їх семантичні та структурні особливості. Увагу приділено в статті також аналізу способів перекладу визначених одиниць українською мовою.

Епонімічний термін є лексичною одиницею із спеціальним фаховим значенням, утвореною за допомогою власного імені. Механізмом утворення епонімічних термінів є антономазія, вид метонімії, внаслідок якої власні імена починають вживатись як загальні у складі цих терміноодиниць. Це явище пов'язано також із деонімізацією власних імен.

Англійськомовні епонімічні терміни сфери альпінізму є одно- та двокомпонентними одиницями, що утворюються переважно на основі прізвищ винахідників певного знаряддя для альпінізму. Аналізована термінологія походить також від назв місць, де їх було створено, назв компаній, які почали їх випускати першими. Творення окремих англійськомовних епонімічних термінів сфери альпінізму відбувається також шляхом афіксації. Внаслідок деонімізації визначені терміни вживаються у множині, пишуться з маленьких літер, втрачають компоненти із загальним значенням, що входили до їх складу спочатку. Деякі англійськомовні епонімічні терміни альпінізму стають основою для появи інших епонімічних терміноодиниць сфери, що формуються за допомогою конверсії та афіксації.

Переклад англійськомовних термінів-епонімів сфери альпінізму українською мовою викликає труднощі, пов'язані із складністю структурно-семантичної організації цих термінів, відсутністю їх лексикографічної фіксації, необхідністю адаптування їх до норм української мови. Ті з епонімічних термінів англійської мови сфери альпінізму, що не мають своїх еквівалентів в українській мові, відтворюються за допомогою різних видів транскодування, перестановки слів, опису. Найбільш поширеним серед інших видів транскодування є адаптивне. Для пояснення значення вказаних одиниць нефахівцям сфери визначені способи перекладу необхідно поєднувати.

Ключові слова: англійська мова, антономазія, деонімізація, власна назва, епонімічний термін, спосіб перекладу.

Постановка проблеми. Хоча загалом термінологію не можна вважати невивченим шаром лексики у різних мовах, термінологічні дослідження були і залишаються актуальними у зв'язку із постійною появою та необхідністю систематизації термінів, їх поширеним використанням не тільки у галузях їх безпосереднього функціонування, але й у інших сферах спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невгасимим залишається і інтерес до спортивної термінології [1–4; 8], що можна пояснити роллю спорту в житті людини, розповсюдженням вживанням його термінології, потребою її лексикографічної фіксації та ін. Одним із шарів спортивної термінології в англійській мові зокрема є термінологія альпінізму, яка містить епонімічні терміни, що не підлягали дослідженню у вітчизняному термінознавстві.

Постановка завдання. Метою цієї статті є системне вивчення англійськомовних термінів сфери альпінізму, а завдання статті, зумовлені його метою, полягають у визначенні поняття епонімічний термін, встановленні груп англійськомовних епонімічних термінів альпінізму з огляду на їх епонімічний компонент, з'ясування особливостей їх значення, структурних особливостей та утворення, а також дослідженні тих способів, до яких звертаються при їх перекладі українською мовою. Багатоаспектний характер вивчення визначених терміноодиниць надалі сприятиме розумінню логіки творення та використання епонімічних термінів, специфіки їх перекладу в українській мові.

Під терміном-епонімом ми розуміємо лексему із спеціальним фаховим значенням, що містить у своєму складі власне ім'я або повністю утворю-

ється на його основі. Наведене визначення базується на розумінні епонімічних термінів іншими науковцями [7, с. 41; 9, с. 66]. Поєднує всі терміни-епоніми те, що вони всі творяться від ономастичної лексики шляхом антономазійного переосмислення.

Антономазією вважається різновид метонімічного перенесення значення мовної одиниці, що виявляється у функціональному зсуві, в деонімізації, в заміні назви чи імені вказівкою на певну його істотну особливість по відношенню до референта, який позначається ним [6, с. 219]. Фактично йдеться про заміну власного імені на загальне, що відслідковується також у досліджуваній нами термінології альпінізму англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Аналіз емпіричного матеріалу дозволяє стверджувати, що епонімічні терміни сфери альпінізму можна поділити на три групи:

одиниці, що містять прізвища осіб, які створили ту чи іншу одиницю знаряддя, пристрій, вузол;

терміни, компонентами яких є назви місць, де було створено знаряддя;

терміноодиниці, до складу яких входять назви компаній, які почали першими випускати знаряддя для альпіністів.

Перша група терміноодиниць є найбільш поширеною. До неї зокрема входить термін-епонім *Leeper hanger* – *крюк Ліпера*, дефініція якого виявляє його походження:

Leeper Hangers are alloy-steel bolt hangers made by Ed Leeper, of Colorado, between 1962 and 1984 [11, с. 202].

До визначеної групи належать також терміни *Abalakov thread* – *прошивка Абалакова* (вузол для страхівки на льодовому схилі), *Dülfer abseil* – *спуск Дюльфера* (швидкісний спуск на мотузці по крутих схилах), які було утворено від імен їх винахідців. Вказані терміни, як і перший із зазначених, використовуються нині у професійній сфері також і без другого компонента: *leeper*, *dulfer*, *abalakov*. При цьому вони можуть вживатися у множині, писатися з маленької літери:

The positioning of adjacent Abalakovs is not easy [14, с. 79].

Some combinations of pitons sit together well, for instance two angles stacked up, or an angle with a leeper [12, с. 102].

Такі терміни-епоніми, як *Frost knot* – *вузол Фроста*, *Munter hitch* – *зачінак Мюнтера*, зберігають у своїй структурі і власну, і загальну назву. Зазначимо, що вказані терміноодиниці надійшли

до англійської мови дещо пізніше, ніж терміни *leeper*, *dulfer*, *abalakov*, які згодом втратили компонент із загальним значенням у професійній сфері, а їх власна назва була деонімізована, тобто із власної вона перейшла до загальної.

Серед першої із груп епонімічних термінів, що вивчаються нами, наявним є термін *prusiking*, що вживається для позначення техніки підйому по мотузці на петлі Прусика:

There are at least mechanical devices intended to make prusiking easier [12, с. 108].

Як сама техніка підйому (*prusiking*), так і вузол, за допомогою якого здійснюється пересування (*French prusik*), походить від імені альпініста Карла Прусика. Спочатку в англійській мові сфери альпінізму з'явилися терміни-епоніми *Prusik knot*, *Prusik loop*, *French prusik*. Деонімізація прізвища відбулася із додаванням суфікса *-isk*. При цьому термін-епонім *prusik*, як і терміни *leeper* та *Abalakov*, використовується нині у множині. При цьому деонімізація власної назви відбувається із додаванням суфікса. Подібне явище є доволі поширеним в англійській мові, про що зокрема свідчать такі одиниці, як *chauvinism* (*Nicolas Chauvin*), *to pasteurize* (*Louiz Pasteur*), *Spartan* (*Spartan*, *Sparta*).

В термінології альпінізму існує термін-епонім *jumar*, що використовується для позначення спеціального альпіністського кулачкового пристрою для полегшення підйому по закріпленій мотузці. Спочатку цей пристрій мав назви *Jumar clap*, *Jumar rope ascender*. Пізніше у професійній комунікації компоненти *clap*, *rope ascender* було вилучено. Наведемо визначення вказаного терміна:

A mechanical device, made in Switzerland, for prusiking. The Jumar has a pivoting arm which locks against the rope when weight is applied and which releases when the Jumar is slid upwards. It has a handle, to which slings can be attached. Jumar is the most effective device for prusiking, but they have the disadvantage of not working well on iced ropes [12, с. 109].

Jumar: a mechanical ascender, with handles, for climbing fixed lines.

Origin: Designed for the Swiss mountain guide Adolf Juisi («Ju») by an engineer friend, Walter Marti («-mar»). They were introduced to the vertical market in 1958 [13, p. 132].

Як видно із наведених уривків, термін *jumar* використовується також у множині. Визначений термін утворюється не тільки шляхом деонімізації, але й шляхом блендингу, оскільки він походить від двох власних імен *Adolf Juisi* (*Ju*) та *Walter Marti* (*-mar*). Вказані оніми є іменами швейцарців,

один із яких був провідником у горах (*Adolf Juisi*), а інший – безпосереднім винахідником пристрою (*Walter Marti*) для полегшення підйому по закріпленій мотузці.

Визначений термін також згодом став основою для появи дериватів, утворених шляхом конверсії (*to jumar*) та афіксації (*jumaring*), що вживаються для позначення процесу підйому альпіністів на жумарах. Синонімами вказаних одиниць, які застосовуються у професійній комунікації, є лексеми *jug, jugging, to jug*.

Друга із зазначених груп епонімічних термінів представлена одниницями, що містять у своєму складі топонім, який вказує на місце, де було вперше використано знаряддя альпіністами, зокрема:

Salathe's thin pitons became eponymous Lost Arrows after Salather and Nelson's arduous 1947 ascent up to 1200 foot chimney to the fantastic lonely spire of granite known as the Lost Arrow [14, с. 57].

Після сходження на Втрачену стрілу, про що йдеться у зазначеному фрагменті, гачки, які вживалися при підйомі, стали називатися *Lost arrow pitons*. Чим є подібні гачки, з чого вони зроблені, виявляє наступна дефініція:

An American chrome-molybdenum piton, with a tapering blade and a strong eye forged at right angles to the blade. Lost arrows vary in size from short thin pitons to long fat ones [10, р. 79].

Нині в англійській мові використовується також назва без компонента *piton*, що пишеться не з великої, а з маленької літери *lost arrow*.

Епонімічний термін *balaclava*, який було запозичено до термінології альпінізму із термінології військової справи, характеризується наступним чином:

A soft wooden helmet which can be worn as a cap or pulled down over the ears and lower part of the face to give protection from wind and driving snow [10, р. 22].

Зазначений термін походить від назви міста Балаклава у Криму, де під час Кримської війни 1853–1856 рр. цей вид капелюха став популярним у російських солдат. Балаклава дозволяє закривати голову, шию та плечі альпіністам під час їх сходження на гори. Поряд із вказаним терміном у мовленні альпіністів для позначення відповідного головного убору використовується також словосполучення *storm cap*.

В аналізованій вибірці зустрічаються терміни-епоніми, які вказують на компанію-виробника, яка вперше випустила знаряддя для альпіністів. Подібні терміни представлені одним компонентом –

власним ім'ям, яке і є назвою компанії-виробника. Так, наприклад, назва англійської компанії *Karrimor*, що вже більше шестидесяти років виробляє професійний одяг-екіпіровку для туристів, стала основою для утворення в англійській мові терміна-епоніма *karrimat*.

В сфері альпінізму вказана одиниця вживається для позначення підстилки під спальний мішок, що виготовляється із непромокального матеріалу типу пенополіуретан з гарними теплоізоляційними якостями [12, с. 56]. Написання визначеного терміна свідчить про те, що він пишеться шляхом складання назви компанії *Karrimor* та лексеми *mat* – *килим*. Поряд із визначеним епонімічним терміном, альпіністи використовують також терміни *camping mat, sleeping mat, sleeping pad*.

Серед досліджуваних термінів зустрічається також термін-епонім *gri-gri*, що позначає самоблокуючий спусковий пристрій. Визначений термін отримав свою назву на честь торгової марки GRI-GRI французької компанії Petzl [13, с. 99]. Зазначимо також, що саме слово *gri-gri* слугує засобом позначення африканського амулета:

Gris-gris (also gri-gri) – an African or Carribean charm or amulet [13, с. 99].

Термін *friend*, що позначає ексцентріковий пристрій для альпіністів, а також називається *spring-loaded camming device (SLCD)* – *пружинний кулачковий пристрій*, отримав подібну назву, оскільки він був запатентований у 1789 р. під брендом Friend [13, с. 75]. Термін-епонім *friend* досить часто вживається альпіністами у професійній комунікації, в довідниках при цьому надається його варіант *spring-loaded camming device*.

Термін-епонім *camalot*, що слугує засобом номінації різновиду френдів, походить від назви торговельної марки Camalot відомої американської компанії із виробництва альпіністського знаряддя.

Переклад англійськомовних епонімічних термінів сфери альпінізму, як і епонімічних термінів будь-яких інших професійних сфер, викликає певні труднощі. Вони можуть бути пов'язані із структурно-семантичною організацією цих одиниць, відсутністю їх лексикографічної фіксації, незнанням екстралінгвальної інформації, що визначає особливості їх значення, необхідністю пояснення його змісту для нефахівців сфери, здійснення адаптації терміна при його перекладі іншою мовою.

Зазначимо, що окремі англійськомовні епонімічні терміни мають еквіваленти у мові перекладу, наприклад:

prussic – схоплюючий вузол, *Girth hitch* – глуха петля.

Переклад англійськомовних епонімічних термінів, що не мають еквівалентів, вимагає застосування певного алгоритму. За умов, якщо епонімічний термін складається із кількох компонентів, спочатку, як правило, перекладається його основний за змістом компонент, тобто одиниця із загальним значенням, а потім вже залежний від нього епонім, які зазвичай необхідно змінювати місцями при перекладі, наприклад:

Denton knot – обв'язка Дентона;

Thompson knot – обв'язка Томпсона;

Garda hitch – вузол Гарда.

При передачі перших двох із вищезазначених епонімічних термінів перекладач не тільки здійснив перестановку слів, щоб пристосувати перекладені одиниці до норм української мови, але й використав такий спосіб перекладу, як адаптивне транскодування, «при якому форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу» [5, с. 282].

Крім того, якщо переклад подібних епонімічних термінів здійснюється для нефахівців сфери, які не розуміють значення подібних одиниць, його потрібно пояснювати шляхом опису:

Denton knot – обв'язка для страховки в аварійній ситуації;

Thompson knot – імпровізована обв'язка за допомогою однієї мотузки;

Garda hitch – вузол, що використовується при підйомі на мотузці.

Однокомпонентні епонімічні терміни або терміни-епоніми, утворені словоскладанням, перекладаються за допомогою транскодування, що є таким способом перекладу, при якому «звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу» [5, с. 282], наприклад:

gri-gri – *гри-гри*; *friend* – *френд*; *camalot* – *камалот*; *balaclava* – *балаклава*; *jumar* – *жумар*.

При необхідності переклад вказаних одиниць також повинен здійснюватися описовим способом.

Висновки. Отже, епонімічні терміни утворюються за допомогою власного імені, яке підлягає деонімізації, стаючи загальним. Англійськомовна епонімічна термінологія сфери альпінізму представлена термінами-словами та сполуками, що містять назви винахідців певного знаряддя, місць, де їх було створено, компаній, які першими почали випускати знаряддя для альпіністів. Переклад визначених одиниць потребує використання транскодування, перестановки слів, опису. Окремі англійськомовні терміни альпінізму мають свої україномовні еквіваленти. Перспективи дослідження пов'язуємо із вивченням англійськомовних епонімічних термінів у інших сферах спорту, а також дослідженні способів їх перекладу українською мовою.

Список літератури:

1. Баранник Н. Запозичення в українській спортивній термінології. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2015. № 22. С. 3–8.
2. Бондар Н. В. Лексико-семантичні та структурні особливості термінів-епонімів у німецькомовній гастроентерології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2017. Вип. 64. С. 71–74.
3. Гудима Н. В. Функціонування спортивної термінології в мові української постмодерністської прози. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. № 34. С. 86–89.
4. Дмитрошкін Д. Е. Особливості утворення спортивних термінів-комполітів. *Нова філологія*. 2010. № 42. С. 49–56.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
6. Куц Е. О. Семантичні аспекти міграції та способи перекладу англійської термінологічної лексики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1. С. 215–221.
7. Микульчик Р. Дослідження епонімів в українському термінознавстві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2015. № 817. С. 41–46.
8. Фесенко І. М. Спортивна термінологія сучасної англійської мови та її лексикографічний опис (на матеріалі тенісної термінології). *Нова філологія*. 2011. № 46. С. 212–216.
9. Телеки М. М. Епонімічні терміни: збереження культурно-історичної інформації та пам'яті народу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Філологічні науки*. 2016. Вип. 248. С. 65–77.

10. Crew P. Dictionary of Mountaineering. Harrisburg: Constable, 1969. 140 p.
11. Haterman Fr., Hauptman R. The Mountain Encyclopedia: An A to Z. Compendium of Over 2,300 Terms, Concepts, Ideas and People. Oxford : Taylor Trade Publishing, 2005. 400 p.
12. Hill P. The International Handbook of Technical Mountaineering. Exeter : David & Charles, 2006. 246 p.
13. Samet M. The climbing dictionary: climbing slang, terms, neologisms, and lingo: an illustrated reference to more than 650 words. Seattle : Mountaineering books, 2011. 256 p.
14. Unsworth W. Encyclopaedia of Mountaineering. NewYork : St. Martin's Press, 1975. 272 p.

Prohorov M. H. ENGLISH-LANGUAGE EPONYMIC TERMS OF THE SPHERE OF MOUNTAINEERING AND WAYS OF THEIR TRANSLATION INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article is devoted to the study of terms of the sphere of mountaineering in the English language. A definition of the notion of an eponymic term is given, mechanisms and ways of creating, as well as semantic and structural features of English-language eponymic terms of the sphere of mountaineering are also clarified in the article. Attention is also paid in the article to the analysis of ways of translating of the abovementioned terminological units into the Ukrainian language.

An eponymic term is a lexical unit with a special professional meaning formed on the basis of a proper name. Such a type of metonymy as antonomasia due to which proper names are used as common names in the eponymic terms is considered to be a mechanism of their forming. This phenomenon is also connected with the process of deonymization of proper names.

English-language eponymic terms of the sphere of mountaineering are one- and two-component units formed namely on the basis of surnames of inventors of equipment for mountaineers. Analysed terminology is also originated from the names of places, where they were created, as well as names of companies, which produced them for the first time. Some of English-language eponymic terms of the sphere of mountaineering are also formed by means of affixation. Due to the deonymization the abovementioned terms are used in plural form, written with lowercase letters, lose components with general meanings that were part of their composition initially. Some English-language eponymic terms of mountaineering became bases for other eponymic terminological units of the sphere formed with the help of conversion and affixation.

Translation of English-language terms-eponyms of the sphere of mountaineering causes difficulties connected with complexity of their structural and semantic organization, absence of their lexicographic fixation, necessity of their adaptation to the norms of the Ukrainian language. Those English-language eponymic terms of the sphere which do not have their equivalents in the Ukrainian language are rendered with the help of different types of transcoding, transposition, description. The most widespread among other types of transcoding used in rendering of the analyzed terms is adaptive one. In order to explain meanings of the abovementioned terms to non-specialists, it is necessary to combine the specified ways of translation.

Key words: *the English language, antonomasia, deonymization, proper name, eponymic term, way of translation.*